

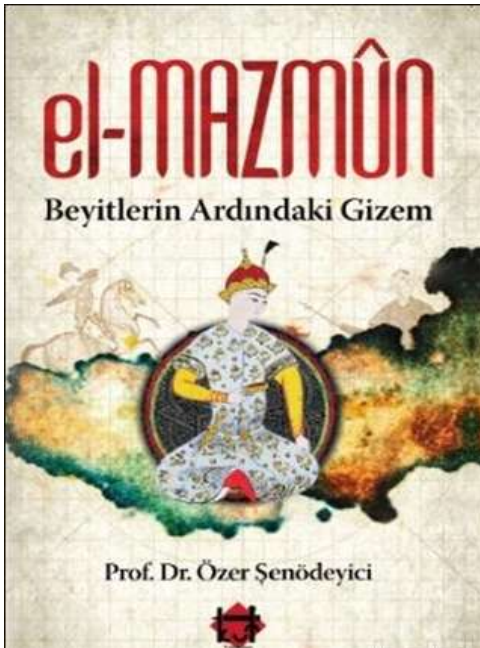
Yayın Değerlendirme

Geliş Tarihi/Received Date: 16.11.2020

Kabul Tarihi/Accepted Date: 13.01.2020

**PROF. DR. ÖZER ŞENÖDEYİCİ (2020), EL-MAZMÛN BEYİTLERİN ARDINDAKİ
GİZEM, ÇORUM: KUT YAYINLARI ISBN:978-605-06898-3-9**

Cuma ŞAHAN¹

Mazmun kavramı üzerine birçok değerli araştırmacı incelemelerde bulunmuş, kelimenin kapsamını belirlemeye çalışmış ve fikir beyan etmiştir. Özer Şenödeyici bu eserde, mazmun kavramının “ne olmadığı” üzerine yoğunlaşmıştır. Yazar mazmun kavramı hakkındaki görüşleri, tartışmaları ele almış ve kendi önerilerini sunmuştur. Eser mazmun kavramının kitap halinde ilk kez ele alınması bakımından önemlidir.

Mazmun hakkında ileri sürülen görüşler, bazen birbirini tamamlar bir özellik gösterse de çoğunlukla kelimeye yüklenen anlam zamandan zamana ve kişiden kişiye farklılık arz eder. Bunun en önemli sebeplerinden biri, XIII-XIX. yüzyılları arasında gelişme gösteren divan edebiyatında bu gibi edebi terimlerin konu edildiği bunun gibi bir eserin yazılmamış olmasıdır. Şairler,

kelimeyi bazen “zahirde görünenin işaret ettiği asıl ve gizli anlam” ifadesini kapsayan şekliyle kullanırken bazen de “mana, mefhum” karşılığında kullanırlar. Daha sonraki devirlerde klasik edebiyat üzerine yapılan çalışmalarda da mazmun kavramının tam olarak neye karşılık geldiği konusu çözülememiştir. Pek çok yerde gerçek anlamının ne olduğu düşünülmeden kullanılan mazmun kelimesi, ifade etmesi gereken manadan

¹ Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Öğrencisi, cumasahann@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4205-4897,

uzaklaştırılmıştır. Bazen edebî sanatlarla dahi karıştırılmış ve onların mütemmim bir cüzü gibi telakki edilmiştir. Bu kitap ise mazmunu, “müstakil bir anlam olayı” olarak ele alır. Çünkü yazarın sunduğu basit önermeye göre bir şey A ise A’dır. Edebî sanat olarak adlandırılan bir kavramı, ikinci bir adlandırmaya tabi tutup ona mazmun ismini vermenin yersiz olduğu ileri sürülür. Herkes kendi anlayış ve bakış açısına göre bir mazmunun ne olduğu konusu üzerine düşünürken yazar “efrâdını câmi âğyârını mâni kılmak” sözü mucibince mazmunun “ne olmadığı” düşüncesiyle hareket etmiş ve kavramı bu yöntemle açıklamaya çalışmıştır. Mazmun konusunda birden çok ve bazen birbiriyle çelişen tanım ve kapsam tartışmalarını açıklığa kavuşturmayı amaçlayan Şenödeyici, kitabın ismine karar verirken mazmun yerine “El-Mazmun” ibaresini tercih etmiştir. Bilindiği üzere Arapça’ da harf-i tarif denilen bu ek, kullanıldığında herhangi bir şeye değil “belirli” bir kavrama işaret edilir. Örneğin kitap denildiğinde herhangi bir kitap anlamı ortaya çıkarken “El-Kitap” denildiğinde belirli bir kitaptan bahsetmiş olunur. Yazarın da “El-Mazmun” tabiriyle, kelimeye yüklenen ve anlamını belirsizleştiren kullanımlara dikkat çekerek kavrama “belirli” bir anlam yüklemeye çalıştığını varsayılabilir.

“El-Mazmun Beyitlerin Ardındaki Gizem” kitabı, önsöz hariç dört ana bölümden oluşmaktadır. Ön söz bölümünde Prof. Dr. Özer Şenödeyici klasik edebiyat hakkında genel bilgiler vererek kronik bir sorun olan dönemi isimlendirme konusu hakkında fikirlerini paylaşmış ve klasik edebiyat isminin kabul edilebilir olduğunu vurgulamaktadır. Klasik edebiyat üzerine yapılan ilmî çalışmalara değinen yazar kitabın asıl konusu olan mazmun kavramı üzerine yoğunlaşarak konunun müstakil bir kitapta ilk kez ele alındığını vurgulamaktadır.

Eserin ilk bölümü “**Mazmun Kavramının Kapsamı**” ismini taşır. Kelimenin sözlük anlamlarından başlayarak bu alanda kalem oynatmış önemli araştırmacıların (Abdülbaki Gölpınarlı, Ahmet Hamdi Tanpınar, Mehmet Çavuşoğlu, Mine Mengi vs.) konu hakkındaki fikirleri verilmiştir. Ayrıca Fuzûlî ve Nef’î gibi şairlerin şiirlerinden örnekler verilerek mazmun kavramından ne anladıkları tespit edilmiştir. “Bu çalışma, sürekli genişleyen bir kavramı tek bir edebî terim olarak nitelermeye çalışmaktadır.” (s. 20).

Kitabın ikinci bölümü “**Mazmun Nedir?**” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde Ali Nihat Tarlan ve Haluk İpekten gibi klasik edebiyatın iki büyük otoritesinin de üzerinde durdukları Fuzûlî’ye ait bir beyit üzerinden (*Çıkma yârim geceler ağyâr ta’nından sakın/Sen meh-i evc-i melâhatsin bu noksandır sana*) mazmun kavramının özellikleri belirlenmiştir. Bu özellikler kısaca şöyle sıralanabilir: **a)** Mazmun şairin bilinçli şekilde gerçekleştirdiği bir anlam olayıdır. **b)** Edebî sanatlar mazmunun oluşumunda bir vasıtaadır. **c)** Mazmun olarak beytin arka planına gizlenmiş olan kavram ya da nesne, o beytin anlamını tamamlayıcı bir unsur olabileceği gibi, tamamen bağımsız ve ilgisiz bir unsur da olabilir. Bölümün ilerleyen kısımlarında mazmun kavramının daha iyi anlaşılabilmesi için bazı benzetmeler yapılır. (Filigran, Tabu)

“**Mazmun Ne Değildir?**” adını taşıyan üçüncü bölüm ise kitabın ana iskeletinin oturtulduğu bölümdür. Yazar, mazmun kavramının ne olduğunun anlaşılabilmesi için ne olmadığı konusunun açıklığa kavuşturulması gerektiğini savunur. Mazmun değeri taşımamasına rağmen herhangi bir edebî sanatı mazmun gibi gösterme meylinin konunun girift bir hâl almasına neden olduğu ifade edilmektedir. Şenödeyici, bu bölümün alt

başlıklarında, mazmun ile karıştırılan edebî sanatları ele alarak onların bu kavramla arasındaki ilişkiye değinmektedir. Bu noktada birçok beyitten örnekler verilerek mazmun ve edebî sanatların farkları ortaya konmuştur. Böylelikle literatüre yeni açılımlar ve mazmun izahları getirilir. Yazar, bu başlık altında sırasıyla “Mazmun ve Açık İstiare”, “Mazmun ve Kapalı İstiare”, “Mazmun ve Telmih”, “Mazmun ve Tenasüp/İham-ı Tenasüp”, “Mazmun ve Muamma/Harf Oyunları”, “Mazmun ve Lügaz” karşılaştırmaları yaparak aslında mazmun olduğu sanılan yahut şerhlerde bu şekilde yorumlanan ifadelerin aslında anlaşılması zor olsa da birer edebî sanat olarak kabul edilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. “Dolayısıyla onu (mazmunu), herhangi edebi sanatın bölümü ya da alt dalı kabul etmektense; edebi sanatların kılavuzluğunda ulaşılan ayrı bir hüner kabul etme temayülünde olduğumu yineleme gereği hissediyorum.” (s. 66). Yazar, bu sözlerin ardından, muamma ile mazmun arasındaki ilişkiyi bir noktada diğer edebi sanatlardan ayırmaktadır. Muamma sanatı mazmun kabul edilmemekle birlikte “mazmuna benzer bir mekanizma” ile bir kavrama ya da nesneye işaret ettiğinde o beyitte mazmun olduğu düşüncesi ileri sürülür. Üçüncü bölümün son iki alt başlığı **“Mazmun ve Aşırı Yorum”**, **“Mazmunun Geleceği”**dir. “Mazmun ve Aşırı Yorum” kısmında, Ali Nihat Tarlan ve Haluk İpekten’in şerh ettiği bazı beyitlerde zorlama çıkarımlar yapmalarından bahsedilmiş ve bu duruma araştırmacıların tepkisi dile getirilmiştir. Bu noktada şairin neyi kastetmek istediğinin yanı sıra neyi kastetmediğinin de önemli olduğu vurgulanmıştır. Yazar üçüncü bölümün son kısmı “Mazmunun Geleceği” başlığı altında konuyla ilgili tespitlerini ve tekliflerini paylaşarak mazmun arayışlarına bir yön tayin etmeyi hedeflemektedir.

Eserin dördüncü ve son kısmı **“Mazmun Çözümlemeleri”** adını taşımakta ve takriben 46 beytin mazmun çözümlemesi yapılmaktadır. Mazmun noktazarı dikkate alınarak şerhi yapılan bu beyitler öğrenci ve araştırmacıların zihnindeki sisli mazmun kavramını aydınlatacak niteliklere sahiptir. Örneğin aşağıdaki beyitte bir “tılsım” mazmunu olduğu tespit edilmiştir. Eskiden insanlar kıymetli eşyalarını ve paralarını muhafaza etmek için onları gömerlermiş. Gömdükten sonra da birtakım sözlerle insanların onları bulamaması, bulsa da alamaması, alsa da hayrını görememesi için bir tılsımla mühürlerlermiş ve define, yılanlar ve ejderhalar tarafından korunmuş. İşte bu beyitte şair, sevgilinin yüzündeki güzellik hazinesini koruyan, yılan ve ejderhaya benzeyen kâküllerinden bahsetmektedir.

Kimse cemâlin gencîne bulmamak için dest-res

Geh gösterir mâr-ı siyeh geh ejderha gîsûların

Sonuç olarak, aslında kitabın isminde bulunan “Beyitlerin Ardındaki Gizem” ifadesi mazmundan ne anlamak gerektiği konusunda bir ipucu özelliği taşımaktadır. Çünkü araştırmacıların ittifak ettiği en önemli nokta mazmunun, ilk bakışta görünmeyen ancak “zevk-i selim” sahibi okuyucular tarafından anlaşılan bir şekilde beyte yerleştirildiğidir. Bu eser, müstakil olarak mazmun konusunu ele alması, bu alanda söylenen sözleri derli toplu, tarafsız ve eleştirel bir şekilde inceleyip sorunun çözülmesi için tespitler ve teklifler sunması, söylediklerini

örnek beyitler üzerinden açıklayarak literatüre önemli katkılar sunması bakımından orijinaldir. Titizlikte hazırlanan kaynakça bölümünün de bu alanda araştırma yapacak kişiler için nitelikli bir rehber olduğu söylenebilir.

